

Joanna Szerszunowicz

Konotacje nazw własnych i ich frazeotwórczy potencjał w ujęciu konfrontatywnym

Prace Językoznawcze 11, 191-208

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Szerszunowicz
Białystok

Konotacje nazw własnych i ich frazeotwórczy potencjał w ujęciu konfrontatywnym

Connotations of proper names and their phraseocreative potential in a confrontative perspective

The paper is a continuation of earlier studies on phraseocreative potential of proper names and their functions as constituents of phraseological units. The objective of the paper is the analysis of phraseocreative potential of proper names in a confrontative perspective with a special focus on their connotations.

Słowa kluczowe: frazeologizm, onim, konotacja, językoznawstwo konfrontatywne
Key words: phraseological unit, onym, connotation, confrontative linguistics

Nomina propria funkcjonują w danej kulturze, odzwierciedlają więc jej specyfikę: historię, religię, obyczaje. Wiele nazw własnych wykształca konotacje znane rodzimym użytkownikom danego języka, które są wykorzystywane w różnorodnych spetryfikowanych połączeniach wyrazowych, np. związkach frazeologicznych i przysłowiacz oraz konstrukcjach z pogranicza frazeologii i składni¹.

W niniejszym artykule zostanie podjęta próba konfrontatywnej analizy frazeotwórczego potencjału konotacji nazw własnych, czyli „tych elementów pragmatyki, które są odbiciem wyobrażeń kulturowych i tradycji związanych z danym wyrazem” (Apresjan 2000, s. 76). Jak twierdzi Apresjan, omawiane skojarzenia „mogą być bardzo nietypowe, »kapryśne« i różnią się znacznie dla tożsamych lub bliskich znaczeniowo wyrazów różnych języków, a nawet wyrazów

¹ Definicję frazeologizmu (idiomu) przyjęto za: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*: „Dwu- lub kilkuwyrazowa ustalona (stała) konstrukcja jęz., której znaczenia nie da się wyprowadzić ze znaczeń i reguł łączenia składających się na nią wyrazów” (EJO, s. 244). Por. uwagi P. Zakrzewskiego (2002) i S. Fiedler (2007, s. 28) na temat definiowania związku frazeologicznego.

jednego języka” (2000, s. 76). Ich analiza jest więc bardzo ważna z punktu widzenia językoznawstwa konfrontatywnego, translatoryki i glottodydaktyki.

1. Nazwy własne jako tworzywo związku frazeologicznego

Pisząc o onomazjologicznym podejściu do stałych połączeń wyrazowych, Sabine Fiedler podkreśla, że frazeologia onimiczna stanowi bardzo interesującą grupę jednostek z racji jej zakorzenienia w kulturze danego narodu (Fiedler 2007, s. 59; por. Павловская 1998, s. 51–54; Taylor 1998, s. 101–106). Christine Palm również zwraca uwagę na znaczenie omawianych komponentów jako elementów frazeotwórczych (Palm 1997, s. 44).

Nazwy własne funkcjonujące jako komponenty stałych połączeń wyrazowych zazwyczaj są wybierane z zasobów nazw własnych istniejących w danym czasie, bywają również tworzone przez użytkowników języka (Spagińska-Pruszk 2003, s. 76). Z punktu widzenia użytkowników języka są one niewątpliwie atrakcyjnym tworzywem frazeologizmów.

1.1. Nazwy własne jako nośniki kultury

Większość nazw własnych występujących w stałych połączeniach wyrazowych funkcjonuje jako nośniki kultury. W znaczeniu nazwy własnej można potencjalnie wyróżnić trzy plany: właściwy onimiczny, doonimiczny, odonimiczny. Pierwszy z nich kształtowany jest przez aktualne odbicie oznaczanego obiektu i zawiera charakterystykę przedmiotową, drugi to plan etymologiczny, trzeci zaś – metaforyczny, najwyraźniej widoczny w tych nazwach, które występują w roli symboli (Gajda 2004, s. 24). Analiza trzeciego planu ma duże znaczenie z punktu widzenia frazeologii konfrontatywnej (Földes 1989; Teliya et al. 2001), gdyż umożliwia ona pokazanie podobieństw i różnic występujących w poszczególnych językach.

Komponenty onomastyczne wchodzące w skład związków frazeologicznych wykazują tendencję do zmiany swojego charakteru – onim nabiera znaczenia symbolicznego, staje się jednostką, która zaczyna istnieć w dwóch planach, pierwszym – realnym, oraz drugim – kulturowym (cf. Randaccio 2006). Nomina propria mogą stać się symbolami pewnych cech charakteru, wyglądu, zachowania itp. typowych dla nosiciela nazw, zaczynają więc funkcjonować jako nazwy apelatywne.

1.2. Rodzaje nazw własnych występujących jako komponenty związków frazeologicznych

Potencjalnie każda nazwa własna może być tworzywem związku frazeologicznego. W tej funkcji występują antroponimy (imiona, pol. *dookoła Wojtek*, nazwiska, pol. *wyjść na czymś jak Zabłocki na mydle*, przezwiska, ang. *Denis the Menace*, etnonimy, pol. *czarny jak Cygan*, teonimy, pol. *piękny jak Apollo*) i szeroko rozumiane toponimy (choronimy: nazwy kontynentów: pol. *odkryć Amerykę*, nazwy krajów: ang. *from China to Peru*, hrabstw: *grin like a Cheshire cat*; ojkonimy: nazwy miast: *pojechać do Rygi*, wsi: *be off to Gretna Greek*; hydronimy: nazwy mórz: *part like the Red Sea*, rzek: pol. *wozić wodę do Wisły*; oronimy: góry, szczyty; urbanonimy: nazwy ulic: ang. *end up in Carey Street*; speleonimy: ang. *Open Sesame*); nazwy instytucji i organizacji (ang. *Tammany Hall*), chrematonimy (ang. *Aga saga*)², nazwy własne obiektów (np. kamieni: ang. *have kissed the Blarney Stone*, krzyży: ang. *take the child to Banbury Cross*), ideonimy (ang. *Twilight Zone*, fr. *chanter Ramona*), zoonimy (pol. *pogoda pod zdechłym Azorkiem*, ang. *since Hector was a pup*) i inne (Dereń 2005, s. 18–19; Szerszunowicz 2006a, s. 381–382).

Uwagę zwraca nierówna dystrybucja nazw własnych w związkach frazeologicznych, która znajduje uzasadnienie w postrzeganiu świata przez ludzi. Bożena Dereń zauważa, że: „Antropocentryzm właściwy językowi w ogóle we frazeach jest szczególnie widoczny, a przejawia się w semantyce tych konstrukcji oraz w ich składzie leksykalnym. Członem większości jednostek są antroponimy [...]. Znacznie mniej odnotowujemy wyrażen, w których członem głównym jest toponim” (Dereń 2005, s. 37). Podobnie konstatuje Agnieszka Spagińska-Pruszk, pisząc, że w jednostkach frazeologicznych „najczęstszymi wykładnikami wartościowań są autentyczne nazwy osobowe, nazwy obiektów historycznych, religijnych i geograficznych, antroponimy wywodzące się ze świata sztuki (literatury pięknej, filmu itp.), nazwy inspirowane Biblią i tradycją antyczną oraz literaturą ludową, a także fikcyjne nazwy (osób, miejscowości itp.)” (Spagińska-Pruszk 2003, s. 76–77).

1.3. Status nazwy własnej jako komponentu związku frazeologicznego

Omawiając zjawisko apelatywizacji, Iwona Kosek słusznie stwierdza, że: „Mechanizm tego przekształcenia, a więc w istocie mechanizm wykształcania się (użytkiwania) znaczenia leksykalnego danej jednostki, opiera się na rozbudowanej

² Termin „chrematonim” może być używany w szerokim lub wąskim znaczeniu; ponadto różne jest rozumienie tego terminu w poszczególnych krajach. Zob. np. Breza (1998), Jakus-Borkowa (2004).

warstwie konotacyjnej, na którą składają się cechy nazwanych w określony sposób »obiektów« (Kosek 2006, s. 21–22). Należy podkreślić, że oddzielenie sfery konotacyjnej od semantycznej jest bardzo istotne w badaniu apelatywizacji (Kosek 2007, s. 501). Konotacje te, rozumiane jako utrwalony w danej kulturze zbiór stereotypów kojarzonych z poszczególnymi nazwami własnymi (Spagińska-Pruszk 2003, s. 76), mogą mieć charakter uniwersalny, narodowy i lokalny.

Frazeologizmy pochodzące ze wspólnego dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza jednostki o proveniencji mitologicznej i biblijnej (por. Sabban 2007, s. 595), zawierają komponenty odproprjalne będące nośnikami konotacji o zasięgu ponadnarodowym, np. *puszka Pandory*³. W niektórych frazeologizmach omawiane komponenty, specyficzne dla danej kultury, mają konotacje o zasięgu narodowym – przykładowo w języku włoskim nośnikiem tego rodzaju konotacji jest nazwisko *Garibaldi* (*parlare male di Garibaldi*; por. *alla garibaldina*). W skład jednostek frazeologicznych wchodzi również składniki, które są nośnikami konotacji o charakterze lokalnym, przykładowo nazwy miejsc, w których znajdują się cmentarze, więzienia czy szpitale psychiatryczne (Vidović-Bolt, Szerszunowicz 2008, s. 140).

2. Konotacje nazw własnych aktualizowane w związkach frazeologicznych rejestrowanych przez opracowania frazeograficzne

Konotacje nazw własnych motywują różnorodne jednostki mieszczące się w szeroko rozumianej frazeologii danego języka⁴. Wśród nich wyróżnić można związki rejestrowane w opracowaniach leksyko- i frazeograficznych, takich, jak: słowniki ogólne, słowniki frazeologiczne, słowniki idiomów, słowniki przysłów i skrzydlatych słów, oraz związki, które nie mają poświadczenia w wymienionych opracowaniach.

³ Por. np. ang. *Pandora's box*, fr. *la boîte de Pandore*, hiszp. *la caja de Pandora*, niem. *die Büchse der Pandora*, szw. *Pandoras ask*, wł. *il vaso di Pandora*. Jednostki należące do omawianej grupy występują również w języku esperanto (Fiedler 1999, s. 148).

⁴ W niniejszym artykule nazwa własna-komponent związku frazeologicznego traktowana jest jako składnik odproprjalny. Termin „komponent onomastyczny” oraz nazwy komponentów określonego typu (np. „komponent antroponimiczny”, „toponomastyczny”) są używane jako przyjęte w literaturze przedmiotu (zob. np. Zaręba 1996a; Zaręba 1996b; Spagińska-Pruszk 2003; Fiedler 2007).

2.1. Tożsame konotacje nazwy własnej-komponentu związku frazeologicznego w L1 i L2

Znajomość potencjału konotacyjnego nazw takich, jak np.: *Apollo*, *Damokles* czy *Judasz*, które są tworzywem związków frazeologicznych, jest powszechna w lidze europejskiej, a nawet poza nią. Podobnie jest w przypadku nazw pochodzących z arcydzieł literatury (*Donkiszot*, *Kopciuszek*) lub historii powszechnej (*Kanossa*, *Waterloo*). Kultura masowa również wzbogaca zasób nazw, które mają konotacje ponadnarodowe (*Barbie*, *Superman*).

W perspektywie konfrontatywnej powszechność znajomości konotacji danej nazwy ma duże znaczenie. Przykładowo, Biblia przekazuje wyrazisty obraz Judasza, który funkcjonuje w świadomości kolektywnej użytkowników wielu języków. Omawiany antroponim rejestrowany jest w opracowaniach leksykograficznych jako konwencjonalna metafora, np. pol. ‘człowiek fałszywy, podstępny, obłudny; zdrajca’ (USJPO, s. 1309), podobne znaczenia figuratywne podają opracowania włoskie (CS, s. 177; WSWP, s. 154) i angielskie (M, s. 774)⁵.

Nazwa ta występuje we frazeologizmach, np.: *Judaszowy pocałunek*, ang. *the kiss of Judas*, fr. *baiser de Judas*, hiszp. *el beso de Judas*, ros. *поцелуй Иуды*, szw. *judaskyss*, wł. *bacio di Giuda*. *Uniwersalny słownik języka polskiego* podaje również jednostkę *po judaszowsku* ‘fałszywie, zdradziecko’ (USJPO, s. 1309). Wiele obcojęzycznych słowników nie zawiera omawianego wyrażenia przysłówkowego, jednak potencjał konotacyjny analizowanej nazwy pozwala na stworzenie obcojęzycznych ekwiwalentnych jednostek: ang. *in a Judas-like manner*, wł. *come Giuda*, które w tych językach nie mają statusu stałych połączeń wyrazowych⁶.

2.2. Nazwa-komponent związku frazeologicznego mająca konotacje w L1, a niemająca konotacji w L2

W zasobach frazeologicznych poszczególnych języków występują jednostki mające w swoim składzie nazwy własne, które są nośnikami kultury danego narodu. S. Gajda nazywa takie znaczenie nazw narodowokulturowym (NZK) i konstatuje, że właśnie ono „wysuwa się bowiem na pierwszy plan przy zderzeniu języków, stąd podstawową metodą jego ustalania staje się międzyjęzyczna

⁵ Analizowany przykład stanowi ilustrację problemu niestabilizowanej ortografii omawianych nazw. Metaforyczne użycie nazwy sygnalizowane może być małą literą (CS, s. 177; WSWP, s. 154) lub nie (M, s. 774). Zob. Kosek (2006).

⁶ Podobnie jest w przypadku idiomu *Judaszowskie srebrniki*.

analiza kontrastywna, umożliwiającą wykrycie różnego rodzaju nieodpowiedniości (luk) – pełnych i częściowych, etnograficznych, psychicznych, zachowaniowych itd. – w jednostkach leksykalnych jednego języka w porównaniu z drugim (Gajda 2005, s. 25). Do omawianych jednostek należą m.in. nazwiska osób znanych w danym kręgu kulturowym, nazwy związane z historią i tradycjami, postacie z utworów należących do literatury narodowej lub utworów popularnych w danym kraju.

W kulturze włoskiej nazwą taką jest imię *Pulcinella*. *Pulcinella*, *Poliszynel*, to pochodzący z włoskiej komedii *dell'arte*⁷ bohater komiczny, który głośnym szeptem powierzał publiczności sekrety, które były jej znane. Maską neapolitańska, czyli stały typ⁸, wymyślona przez Silvio Fiorillo, miała charakterystyczny kostium, beret i czarną maskę zakrywającą pół twarzy (CS, s. 313). U użytkowników języka włoskiego nazwa *Pulcinella* wywołuje więc liczne skojarzenia zarówno związane z wyglądem, jak i charakterem tej postaci.

Imię *Pulcinella* tworzy swoiste jądro gniazdowego układu włoskich jednostek frazeologicznych skoncentrowanych wokół tegoż komponentu. Nośność kulturowa nazwy *Pulcinella* w kulturze włoskiej znajduje odzwierciedlenie w idiomach zawierających tę nazwę: *essere un pulcinella/un Pulcinella*, *fare il Pulcinella* ‘być mało poważnym, nie dotrzymywać słowa, być mało wiarygodnym’, *fare le nozze di Pulcinella* ‘zorganizować uroczystość, która kończy się kłótnią’; ‘być przedsięwzięciem, które obiecująco się zaczyna, a źle się kończy’, *finire come le nozze di Pulcinella* ‘skończyć się kłótnią’; ‘źle się skończyć’.

Komponent *poliszynel* występuje również we frazeologii polskiej, przy czym przez zdecydowaną większość użytkowników języka polskiego nie jest on odbierany jako nazwa własna. Na traktowanie tejże nazwy jako apelatywnej wskazuje zapis małą literą w polskich opracowaniach frazeograficznych. W języku polskim omawiana nazwa nie wywołuje konkretnych asocjacji i występuje tylko w jednym związku frazeologicznym. Omawiany przypadek zasługuje na uwagę, ponieważ polski idiom i włoski frazeologizm mają tożsamą strukturę, ale konotacje włoskiej nazwy uległy redukcji w polskim ekwiwalencie (por. Szerszunowicz 2006b).

Warto zwrócić również uwagę na fakt, że pewne idiomy z komponentami onomastycznymi są nośnikami złożonych konotacji, znanych – i co ważne, tak silnie osadzonych w kulturze danego narodu, że nieprzetłumaczalnych na inne języki (por. Taylor 1998, s. 101–103). *Gest Kozakiewicza* jest frazeologizmem

⁷ *Commedia dell'arte* zwana była wcześniej *commedia all'improvviso*, *commedia a soggetto*, *commedia di zanni*; we Francji: *comédie italienne*, *comédie des masques*.

⁸ Istniało około dwunastu typów masek, które dzieliły się na dwa rodzaje: postacie poważne (były to zazwyczaj pary zakochanych, czyli *amorosi*) oraz postacie komiczne (*maschere*), którymi byli starcy komiczni oraz służący i *zanni* o różnych imionach (Pavis 2002, s. 232–233).

wywołującym szereg asocjacji u użytkowników języka polskiego. Wielu żyjących Polaków pamięta doskonale zdarzenie, które dało początek temu idiomowi. Kozakiewicz wystąpił w reklamie leku o nazwie *Ultrafastin*, której bardziej kontrowersyjna wersja znalazła się w Internecie. Był również bohaterem jednego z komiksów, jakie ukazały się w serii „Sławni Olimpijczycy” w 2008 r.

W niektórych przypadkach w kulturze wyjściowej funkcjonują komponenty onomastyczne wywołujące u użytkowników języka konotacje, których nie wywołuje żaden komponent odproprialny w kulturze docelowej – nośnikiem ich jest nazwa pospolita. Przykładowo, w języku włoskim funkcjonują s frazeologizowane porównania o znaczeniu ‘mieć doskonałą pamięć’ mające w swoim składzie antroponimy – nazwy osób obdarzonych wyjątkową zdolnością do zapamiętywania, np. *avere la memoria di Mitridate*, *avere la memoria di Pico della Mirandola*, *avere la memoria del Cardinal Mezzofanti*⁹. W językach takich jak polski czy angielski konotacja ‘doskonała pamięć’ przypisana jest komponentowi faunicznemu, mianowicie nazwie apelatywnej *słoń* (pol. *mieć pamięć jak słoń*; ang. *have a memory like an elephant*)¹⁰.

Nazwa własna może również wywoływać konotacje, których nośnikiem nie jest żadna nazwa, tzn. ani *nominum proprium*, ani *nominum appellativum* w języku docelowym. Tak jest w przypadku angielskiej nazwy wsi położonej na granicy Anglii i Szkocji – *Gretna Green* to miejsce, do którego w przeszłości uciekali młodzi ludzie, aby pobrać się bez zgody rodziców, ślubu udzielał im miejscowy kowal, praktyka ta stała się nielegalna od 1940 r. (OGBAC, s. 235). W polszczyźnie natomiast nie występuje nazwa miejscowa wywołująca podobne skojarzenia, która mogłaby być ekwiwalentem funkcjonalnym komponentu *Gretna Green*.

2.3. Nietożsamy lub częściowo nietożsamy potencjał konotacyjny nazwy własnej-komponentu związku frazeologicznego w L1 i L2

Warto zwrócić uwagę na fakt, że nazwy własne pochodzące ze wspólnego różnym kulturom dziedzictwa, np. Biblii czy mitologii greckiej, mogą być nośnikami różnych konotacji w poszczególnych językach. Znajduje to odzwierciedlenie we frazeologiach porównywanych języków, w których występują jednostki wykazujące pozorne podobieństwo (por. Szerszunowicz 2006c). W perspektywie

⁹ Według ustaleń historyków Mitrydates II Wielki, który żył na przełomie II i I w. p.n.e., znał biegle dwadzieścia dwa języki; G. Pico della Mirandola, włoski filozof i filolog (1463–1494), znany był z doskonałej pamięci; kardynał G. Mezzofanti, żyjący w latach 1774–1849, zasłynął jako poliglota (Q, s. 294).

¹⁰ W języku włoskim również występuje frazeologizm komponentem faunicznym *avere una memoria da elefante* (Q, s. 294–295).

porównawczej w znaczeniach analizowanych jednostek widoczne są różnice zarówno kwalitatywne, tzn. mają one nietożsame znaczenia, jak i kwantytatywne, tzn. frazeologizm wyjściowy ma jedno znaczenie, a docelowy kilka, wśród których jedno może być wspólne. Zachodzi również odwrotna relacja, mianowicie frazeologizm występujący w pierwszym języku jest polisemiczny, natomiast jednostka pochodząca z drugiego języka – monosemiczna.

Przykładem ilustrującym omawiany problem jest wyrażenie frazeologiczne o proveniencji biblijnej *oślica Balaama*, które ma odpowiedniki w wielu językach europejskich, np. włoskim czy rosyjskim. *Balaam* to imię proroka z Transjordanu, którego oślica przemówiła, aby go powstrzymała przed rzuceniem klątwy na Izraelitów. Znaczenie polskiego idiomu *oślica Balaama*, opatrzonego kwalifikatorami *książk.* i *iron.*, objaśniono następująco: ‘o człowieku małowymnym, nieśmiałym, który niespodziewanie się odezwał lub zaprotestował’ (USJP, s. 179). W języku rosyjskim związek *Балаамова ослуца* jest polisemiczny, ma on dwa znaczenia: ‘nieśmiały, niezbyt rozgarnięty, który nieoczekiwanie się mądrze odezwie, zaskakując wszystkich’ (Luk, s. 598), ‘skrajnie uparta, głupia kobieta’. Pierwsze znaczenie jest poszerzone w stosunku do polskiego, bliskie mu semantycznie, drugie wyzyskuje ogólne konotacje nazwy *osioł*, którymi są głupota i upór, nie zaś motyw biblijny (Spagińska-Pruszk 2003 s. 214–215). Z kolei w języku włoskim frazeologizm *l’asina di Balaam* to związek o zabarwieniu ironicznym używany w odniesieniu do upartego zwierzęcia, które zatrzymało się i nie chce iść dalej lub cudownego, inteligentnego stworzenia (Lap, s. 48).

Innym przykładem jest nazwa *Kain*, imię o proveniencji biblijnej, która występuje jako komponent związków frazeologicznych w wielu językach europejskich, jednak konotacje te same nazwy werbalizowane są w różny sposób w stałych połączeniach wyrazowych w poszczególnych językach. Związek *piętno Kaina* (wariant: *piętno kainowe*) o znaczeniu ‘znamię zbrodniarza, mordercy brata a. rodaka’ (WSFJP, s. 286; por. *zbrodnia Kaina, kainowa* ‘bratobójstwo, zabójstwo brata a. rodaka’ WSFJP, s. 287) ma liczne odpowiedniki obcojęzyczne np. ang. *the mark of Cain* czy wł. *segno di Caino*. Występujący w języku włoskim idiom ma dwa znaczenia, mianowicie ‘zrosnięte brwi’ oraz ‘znak hańby’ (DeM, s. 2393; DO, s. 309; Q, s. 76). Warto zwrócić uwagę na fakt, że jeden ze słowników ogólnych (DO, s. 309) podaje wyłącznie znaczenie ‘zrosnięte brwi’, przy czym, podobnie jak inne opracowanie leksykograficzne (DeM, s. 349), zawiera również antonomazję *caino* (‘bratobójca’). W języku angielskim idiom *the curse of Cain* o znaczeniu ‘los człowieka, który jest skazany na wieczną tułaczkę, kto błąka się lub jest zmuszony przemieszczać się z miejsca na miejsce w bezsensowny sposób’ (ODEI, s. 126) jest nośnikiem konotacji nieobecnych w polskiej czy włoskiej frazeologii.

Toponim *Mekka*, nazwa miasta w zachodniej części Arabii Saudyjskiej, miejsce do którego pielgrzymują wyznawcy Islamu (W, s. 745), ma w języku

polskim, angielskim i włoskim podobne znaczenie metaforyczne rejestrowane przez słowniki: pol.: ‘miejsce, do którego ludzie przyjeżdżają masowo, ponieważ stwarza ono dogodne warunki do rozwijania jakichś zainteresowań lub stanowi centrum jakiejś działalności’ (USJP, s. 601), ang. ‘miejsce uznawane za cel przez daną grupę ludzi’ (A, s. 862)¹¹, wł. ‘miejsce uznawane za główny punkt odniesienia dla określonej działalności’ (DeM, s. 1486). W języku włoskim ta nazwa miejscowa funkcjonuje również w dwóch innych znaczeniach. Pierwsze z nich, ‘miejsce, gdzie ludzie są szczęśliwi i bogaci’ (DeM, s. 1486), realizowane jest w związku frazeologicznym *trovare la Mecca* (lit.: znaleźć Mekkę; ‘zrobić fortunę’ S, s. 143). Drugie, ‘odległe miejsce’ (Z, s. 574), ‘mityczne, odległe miejsce, prawie niedostępne, również z zabarwieniem ironicznym’ (DO, s. 1238), motywowało idiom *venire dalla Mecca* (lit.: przybywać z Mekki, ‘ignorować oczywiste rzeczy, być nie z tego świata’). Omówione przykłady pokazują, że pozorna ekwiwalencja w planie konotacji komponentów onomastycznych może nastęrczać problemów uwarunkowanych transferem negatywnym z języka rodzimego.

2.4. Tożsame lub częściowo tożsame potencjały konotacyjne nazwy-komponentu związku frazeologicznego w L1 i innej korespondującej nazwy w L2

W porównywanych językach występują nazwy o podobnym potencjale konotacyjnym, które mogą pojawiać się jako komponenty onomastyczne w realizacjach danego modelu semantyczno-składniowego, tworzących zbiór paralelizmów frazeologicznych.

Przykładowo w językach europejskich liczne są realizacje modeli łacińskich *mari aquam addere* i *silva ligna ferre*. Niektóre z nich zawierają komponenty onomastyczne o konotacjach znanych użytkownikom języka¹², np. angielski idiom *carry coals to New Castle* (dosł.: wozić węgiel do New Castle) stanowi językowe odzwierciedlenie faktu, że New Castle znane było z wydobycia węgla.

¹¹ Wszystkie tłumaczenia własne.

¹² Liczne są również realizacje omawianych modeli bez komponentu onomastycznego, na przykład: ang. *carry wood to the forest* (dosł. wozić drwa do lasu), fr. *porter de l'eau à la rivière* (dosł. wozić wodę do rzeki), hiszp. *vender miel al colmenero* (dosł. sprzedawać miód pszczelarzowi), pol. *wozić drwa do lasu, wozić wodę do rzeki*. Należy podkreślić, że model ten realizują również internacjonalizmy frazeologiczne z komponentem *Ateny* (jednostka o proveniencji literackiej; źródło: Arystofanes *Ornithes*, wers 301), np. ang. *bring owls to Athens*, niem. *Eulen nach Athen tragen*, pol. *nosić sowy do Aten*, wł. *portar nittole ad Atene*. Ponadto warto zwrócić uwagę na to, że realizacje podobnych modeli występują w językach nieeuropejskich, np. chiń. *hua she tain zu* (dosł. malować wąż dodawać stopy), jap. *dasoku* (dosł. wąż stopy), Hausa (Nigeria, Niger i pobliskie tereny): *sai da baba a ruga* (dosł. sprzedawać indygo w osadzie Ful; cf. Fiedler 2007, s. 63).

We frazeologii hiszpańskiej występuje idiom *ir con naranjas a Valencia* (dosł.: jechać z pomarańczami do Walencji), ros. *ехать в Тулу со своим самоваром/ездить в Тулу со своим самоваром* (dosł.: jechać do Tuły z własnym samowarem). W innych językach związki zbudowane według omawianych modeli zawierają hydronimy: niem. *in den Rhein Wasser tragen* (dosł.: wozić wodę do Renu), pol. *wozić wodę do Wisły*, rum. *cara apa-n Dunare* (dosł.: wozić wodę do Dunaju), węg. *a Dunábe vizet hord* (dosł.: wozić wodę do Dunaju), wł. *portar aqua ad Arno* (dosł.: wozić wodę do Arno) (Tabarcea 1986; Williams 1986).

Innym przykładem jest zestawienie następujących nazw: am. ang. *Grand Central Station*, bryt. ang. *Picadilly Circus*, pol. *Marszałkowska*. Wszystkie te nazwy są określeniami miejsc ruchliwych, pełnych zgiełku i gwaru, które funkcjonują jako metaforyczne komponenty połączeń wyrazowych o charakterze komparatywnym.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w realizacjach niektórych modeli występują nazwy własne, które mają zasięg regionalny. Konstrukcje *jechać do* + nazwa miejsca (dzielnicy, wsi, miasta), w którym znajduje się najbliższy szpital psychiatryczny/*uciec z* + nazwa miejsca (dzielnicy, wsi, miasta), w którym znajduje się najbliższy szpital psychiatryczny mają liczne realizacje w języku polskim, np.: *jechać do/uciec Abramowic, Branic, Choroszczy, Pruszkowa, Tworek, Kobierzyna, Drewnicy, Jarosławia, Węgorzewa*. Inne modele tego typu to: *pojechać do/przenieść się na* + nazwa miejsca, gdzie znajduje się cmentarz ‘umrzeć’ (np. pol. *pojechać na Powązki/Bródno*, wł. *andare alle Ballodole*); *pojechać do* + nazwa więzienia ‘iść do więzienia’ (np. pol. *pojechać na Rakowiecką*).

2.5. Przeniesienie nazwy do L2 a jej potencjał konotacyjny

Jeżeli potencjał konotacyjny danej nazwy jest znany użytkownikom języka docelowego, w niektórych sytuacjach związek frazeologiczny zawierający ją może zostać przeniesiony do translatu. Nazwa ta ma potencjał konotacyjny, który w drugim języku nie został wykorzystany w idiomie.

W języku polskim nazwa *Biały Dom* jest nośnikiem podobnych konotacji co angielska nazwa *White House*. W pewnych kontekstach idiom *from log cabin to White House* (dosł.: z chaty z bali do Białego Domu) może być tłumaczony dosłownie. Przykładowo w języku włoskim frazeologicznym odpowiednikiem omawianego idiomu jest stałe połączenie wyrazowe *da galeotto da marinaio* (dosł.: od galernika do marynarza; Q, s. 220), które nie jest jednak kongruentne pod względem obrazowania.

Dobór odpowiednika przekładowego uwarunkowany jest kontekstowo, należy jednak podkreślić, że przeniesienie do translatu nazwy własnej wymaga od odbiorcy znajomości konotacji tejże nazwy. Jeżeli odbiorca nie zna konotacji

danego onimu, jego wystąpienie w translacie może wywołać efekt obcości konkretnej (Lewicki 2000).

3. Konotacje nazw własnych aktualizowane w modelach z pogranicza frazeologii i składni

W języku polskim występują pewne modele z pogranicza frazeologii i składni, które zawierają nazwy własne, użyte jako obligatoryjny składnik związku (Dereń 2005, s. 31–35; Kopczyńska 2002, s. 30). Różnorodne nomina propria, jakie pojawiają się w realizacjach owych modeli, określanych przez Dereń jako typy lub matryce (Dereń 2005, s. 35), używane są metaforycznie.

3.1. Modele z pogranicza frazeologii i składni zawierające nazwy własne jako fenomen z zakresu frazeologii

Modele z pogranicza frazeologii i składni, które zawierają nazwy własne jako obligatoryjne składniki związków, są jednostkami o specyficznym statusie. Bywają często wykorzystywane w potocznej odmianie języka polskiego oraz tekstach publicystycznych. Niektóre połączenia z pogranicza frazeologii i składni ustabilizowane w języku rejestrowane są w opracowaniach słownikowych, np. *Słowniku peryfraz, czyli wyrażen omownych* Mirosława Bańki (2002). Jednakże większość z nich to związki tworzone na potrzeby danej sytuacji komunikacyjnej. W ujęciu konfrontatywnym omawiane jednostki należą do połączeń trudnych do przetłumaczenia. Użytkownicy języka na podstawie znajomości cech konotacyjnych danej nazwy decydują się na użycie jej w realizacji jednego z modeli.

3.2. Modele z pogranicza frazeologii i składni z komponentem onomastycznym w ujęciu konfrontatywnym

W perspektywie międzyjęzykowej rysują się dwa problemy, z których pierwszy wiąże się z występowaniem modelu w języku translatu lub brakiem danego schematu, drugi zaś dotyczy zasięgu funkcjonowania konotacji użytej nazwy.

Pierwszy z sygnalizowanych problemów widoczny jest w analizie konfrontatywnej modeli funkcjonujących w języku polskim analizowanych przez Kopczyńską, które ogranicza materiał do jednostek wykorzystujących metafory

nazwiskowe. W swojej pracy przedstawia i egzemplifikuje następujące modele: nazwisko + *w spódnicy*; nazwisko + *dla ubogich*; gminny, powiatowy + nazwisko; *drugi* + nazwisko. *Wielki słownik polsko-angielski* rejestruje jedynie stałe połączenie wyrazowe *policjant a. żandarm w spódnicy* i jego znaczenie ‘female despot’ (WSPA, s. 1054), brak natomiast informacji frazeograficznych o modelu nazwisko + *w spódnicy*.

W angielskich opracowaniach frazeograficznych nieliczne są modele z pogranicza frazeologii i składni, których obligatoryjnym składnikiem jest nominum proprium. Do jednostek takich należy wyrażenie występujące w amerykańskiej odmianie języka angielskiego, mianowicie, idiom *the armpit of* + nazwa miejscowa, dosł.: pacha czegoś (LID, s. 7), ‘bardzo mało atrakcyjne miejsce na danym obszarze’, np. *the armpit of Iowa* oraz związek *La* + nazwisko żeńskie ‘o kobiecie, która uważa się za bardzo ważną osobę’ (LID, s. 200), np. *La Jones*.

W języku angielskim liczniej występują modele z pogranicza frazeologii i składni nieobecne w polszczyźnie, w których nazwa własna nie jest obligatoryjnym (jednakże często występującym) składnikiem omawianych konstrukcji, np.: określnik ilości + grupa nominalna + *short/shy* + *of* + grupa nominalna, dosł.: *brakuje kilku* + grupa nominalna *do* + grupa nominalna, jednostka używana w znaczeniu ‘głupi, stuknięty’ (Moon 1998, s. 159): *a few fries short of a Happy Meal* (dosł.: kilku frytek brakuje do zestawu *Happy Meal*), *a few marbles short of Partenon* (dosł.: kilku kawałków marmuru brakuje do Partenonu); *I'm busier than than* + złożona grupa nominalna, dosł.: jestem + bardziej zajęty + niż + złożona grupa nominalna, ‘bardzo zajęty’ (Moon 1998, s. 160–161), np.: *I'm busier than a bar of soap at San Quentin* (dosł.: bardziej zajęty niż kostka mydła w San Quentin), *I'm busier than a toilet in Grand Central Station* (dosł.: bardziej zajęty niż toaleta na dworcu Grand Central).

Kompononety onomastyczne, które są składnikami wymienionych wyżej polskich i angielskich konstrukcji mają konotacje zróżnicowane pod względem zasięgu, tzn. są to konotacje znane w danym kręgu środowiskowym (rodzina, pracownicy danego zakładu, mieszkańcy bloku), w danym regionie lub etnikum. Jeżeli stereotypowe treści, których nośnikiem jest nazwa własna użyta wtórnie, znane są użytkownikom zarówno języka wyjściowego, jak i docelowego, istnieje możliwość przeniesienia. Przykładem takiego związku jest angielskie pytanie retoryczne *Does Dolly Parton sleep one her back?* (dosł.: Czy Dolly Parton śpi na plecach?) (Moon 1998, s. 158), które odwołuje się do stereotypu wyglądu znanej piosenkarki country (por. Szerszunowicz 2007, s. 255–256).

4. Parafrazy stałych połączeń wyrazowych zawierających składnik nazwa własna

Modyfikowanie stałych związków wyrazowych jest wynikiem naturalnej ludzkiej potrzeby kreatywności językowej. Użytkownicy języka wykorzystują spetryfikowane połączenia wyrazowe do wyrażania nowych treści, nadając im nowe nacechowanie stylistyczne.

4.1. Parafrazy stałych połączeń wyrazowych

Potencjał konotacyjny nazw własnych aktualizuje się również w kreatywnych adaptacjach, modyfikacjach określanych przez Stanisława Bąbę jako „innowacje parafrazujące” w opozycji do innowacji typowych (1989, s. 49) różnorodnych stałych połączeń wyrazowych, np. frazeologizmów i przysłów (*Oxford Companion to the English Language* 1996, s. 456). Jednostki należące do tej grupy są stałymi połączeniami wyrazowymi, w większości rejestrowanymi przez opracowania frazeograficzne, co odróżnia je od okazjonalizmów; cechuje je stałość składu leksykalnego i substytucja jakiegokolwiek elementu jest innowacją, co pozostaje w kontraście z konstrukcjami z pogranicza składni i frazeologii.

Wśród różnorodnych parafraz liczne są substytucje komponentu kanonicznej postaci danego frazeologizmu – apelatywnego lub proprialnego – innym składnikiem odproprialnym mają wywołać zamierzony efekt stylistyczny, np. nadać jednostce zabarwienie humorystyczne (Szerszunowicz 2003, s. 297–303). Parafrazowanie może polegać na amplifikacji kanonicznej formy przysłowia, redukcji jego elementu czy też części lub na stworzeniu kontaminacji dwóch jednostek paremii.

4.2. Konotacje komponentów onimicznych parafraz związków frazeologicznych w ujęciu komparatywnym

Parafrazy stałych połączeń wyrazowych występują w różnych odmianach języka, np. w stylu potocznym, publicystycznym i artystycznym. Pod względem ekwiwalencji międzyjęzykowej problemy związane z parafrazami stałych połączeń wyrazowych są zasadniczo podobne do tych, które występują w przypadku konstrukcji z pogranicza frazeologii i składni, dotyczą przede wszystkim konotacji komponentu onimicznego.

Konotacje mogą mieć zasięg ponadnarodowy, narodowy i lokalny. Przykładowo, w języku polskim komponent *Gołota* występuje w parafrazie frazeologizmu

Sodoma i Gołota. Antroponim Gołota jest nośny pod względem konotacyjnym w kręgu kultury polskiej. Kanoniczna postać przytoczonej modyfikacji posiadają bliskie ekwiwalenty w innych językach europejskich, jednak przeniesienie nazwy należy uznać za niewskazane z powodu zbyt ograniczonego zasięgu konotacji onimu, zarówno terytorialnego, jak i czasowego.

Należy podkreślić, że w wielu przypadkach modyfikacje mają związek z aktualnymi wydarzeniami, częstokroć stanowią one reakcję na to, co się dzieje w kraju czy na świecie, pełnią funkcję nośników ocen. W takim przypadku konotacje nazwy własnej ograniczone są również czasowo: czytelne tu i teraz, nieczytelne dla młodszego pokolenia interpretującego dany tekst. Dobrą ilustrację omawianego problemu stanowią modyfikacje występujące w stylu publicystycznym, zwłaszcza nagłówki prasowe, np. modyfikacja w ilustrowanym komentarzu Andrzeja Krauzego *Ćwiąkałski z platformy koniom Łzej* („Rzeczpospolita” 2009, nr 17 z 21 stycznia, s. 2).

Znalezienie odpowiednika obcojęzycznego omawianych jednostek jest bardzo trudne. Dosłowne przenoszenie parafrazowanych związków prowadzi do redukcji konotacji w translacie, może również zmienić sens, którego nośnikiem są kreatywne adaptacje. Eugenia Rechtsiegel egzemplifikuje omawiany problem, podając przykład niemieckiego przekładu amplifikowanego frazeologizmu, który występuje w wierszu Władysława Broniewskiego *Magnitogorsk albo rozmowa z Janem*. Postać kanoniczna idiomu to *gdzie Rzym, gdzie Krym (gdzie karczmy babińskie)*, w wierszu wystąpiła modyfikacja *gdzie Rzym, gdzie Krym, a gdzie Polska*, natomiast w niemieckim tłumaczeniu H. Lahra frazeologizm został oddany dosłownie: *Ich dachte an Rom, Krim und Polen* (Rechtsiegel 1985, s. 362–363). W przekładzie Karla Dedeciusa pojawia się inne tłumaczenie, również bliskie dosłownemu, mianowicie *Ich denke an Jan, die genossen oder/wo Rom, wo die Krim und wo Polen...* (Dedecius 1989, s. 141). Jak widać, w obu przypadkach w translacie doszło do przesunięć w planie semantycznym i stylistycznym.

5. Okazjonalizmy frazeologiczne zawierające składnik nazwa własna

Badając potencjał konotacyjny nazw własnych w aspekcie frazeotwórczości, oprócz stałych połączeń wyrazowych rejestrowanych w opracowaniach frazeograficznych oraz konstrukcji z pogranicza frazeologii i składni, można analizować również połączenia o charakterze okazjonalnym.

5.1. Okazjonalizm frazeologiczny

Użytkownicy języka tworzą również frazeologizmy okazjonalne, które mają w swoim składzie nazwy własne. Okazjonalny charakter związków frazeologicznych zakłada mnogość modeli i ich nieprzewidywalność, która wyraźnie odróżnia je od konstrukcji z pogranicza frazeologii i składni mających stałą formę ze zmiennym komponentem onomastycznym oraz parafraz stałych związków wyrazowych.

5.2. Konotacje komponentów onimicznych okazjonalizmów frazeologicznych w ujęciu komparatywnym

Nomina propria używane w omawianych związkach to jednostki funkcjonujące w pamięci kolektywnej, o potencjalnie znanym ogółowi użytkowników lub nazwy, których potencjał konotacyjny nie jest powszechnie znany.

W perspektywie konfrontatywnej bardzo duże znaczenie ma zasięg występowania konotacji, tzn. czy są to konotacje o zasięgu międzynarodowym, narodowym, lokalnym lub środowiskowym itd. Jeżeli konotacje mają charakter międzynarodowy, ekwiwalentem w języku docelowym jest konstrukcja re-kreowana na wzór okazjonalizmu. Przykładowo, konstrukcja *wyglądać jak Claudia Schiffer* może zostać przeniesiona do translatu w niezmienionej postaci, np. do języka angielskiego, w którym będzie mieć postać *look like Claudia Schiffer*.

Problem pojawia się, gdy konotacje mają charakter narodowy, znane są rodzimym użytkownikom danego języka. Komponentami, które mogą wystąpić w omawianych konstrukcjach są nazwiska polityków, sportowców, artystów znanych w danym kraju. W przypadku niektórych jednostek można znaleźć nazwę będącą nośnikiem podobnych konotacji. W perspektywie konfrontatywnej problematyczny jest status związków wykorzystujących nazwy o potencjale konotacyjnym znanym niewielkiej grupie użytkowników języka. Elementami takich struktur mogą być np. nazwy członków rodziny: *gadasz jak wujek Zdzisiek, wyglądasz jak ciotka Dorota*.

Jednostki takie występują w potocznej odmianie języka, w tekstach prasowych, w dialogach filmowych. Okazjonalizmy frazeologiczne występują w rozmaitych kontekstach, istnieje więc wiele sposobów ich tłumaczenia. Kwestią najważniejszą jest zauważenie specyfiki połączenia wyrazowego w danym tekście i zachowanie charakteru stylistyki oryginału.

6. Wnioski

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że nazwy własne to bardzo ważne tworzywo związków frazeologicznych wykorzystywane przez użytkowników od wielu stuleci, w idiomach występują nazwy z Biblii, jak również z tekstów kultury masowej. Uwagę zwraca różnorodność omawianych składników stałych połączeń wyrazowych przy nieproporcjonalnej ich dystrybucji (dominacja antropimów i toponimów).

Należy podkreślić, że istotne wydaje się uwzględnianie konotacji komponentów onimicznych w opisie frazeograficznych, gdyż pozwala to na zrozumienie mechanizmów motywacyjnych oraz właściwe interpretowanie konstrukcji z pogranicza frazeologii i składni, okazjonalizmów frazeologicznych oraz modyfikacji stałych połączeń wyrazowych.

Wykaz skrótów

- A – *The New Penguin English Dictionary* (2000). Red. R. Allen. Penguin Books. London.
- B – Bańko M. (2002): *Słownik peryfraz, czyli wyrażen omownych*. Wyd. Naukowe PWN. Warszawa.
- CS – Castoldi M., Salvi U. (2003): *Parole per ricordare. Dizionario della memoria collettiva*. Zanichelli. Bologna.
- DeM – De Mauro T. (2000): *Il dizionario della lingua italiana*. Paravia. Milano.
- DO – Devoto G., Oli G. C. (2001): *Il dizionario della lingua italiana*. Le Monnier. Firenze.
- EJO – *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (1999). Red. E. Polański Ossolineum. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Lap – Lapucci C. (1990): *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Garzanti. Milano.
- LID – *Longman Idioms Dictionary* (1998). Red. S. Engineer. Pearson. Harlow.
- Luk – *Wielki słownik frazeologiczny polsko-rosyjski rosyjsko-polski* (1998). Red. nauk. J. Lukszyn. Harald G Dictionaries. Warszawa.
- M – *Macmillan English Dictionary* (2002). Red. M. Rundell. Macmillan. Oxford.
- ODIE – Cowie A. P., Mackin R., McCaig I. R. (1994): *Oxford Dictionary of English Idioms*. Oxford University Press. Oxford.
- OGBAC – *Oxford Guide to British and American Culture* (1999). Red. J. Crowther. Oxford University Press. Oxford.
- Q – Quartu B.M. (2000): *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Wyd. 4. RCS Libri. Milano.
- S – Sorge P. (2001): *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Wyd. 2. Newton & Compton editori. Roma.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego* (2003). Red. S. Dubisz. T. I. Wyd. Naukowe PWN. Warszawa.
- W – *Webster's New Geographical Dictionary* (1972). Red. A. J. Stevenson. Merriam-Webster. Springfield.
- WSPA – *Wielki słownik polsko-angielski PWN-Oxford* (2004). Red. J. Linde-Usiekiewicz. Wyd. Naukowe PWN. Warszawa.

- WSWP – Cieśla H., Jamrozik E., Sikora Penazzi J. (2002): *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*. T. 1. Wiedza Powszechna. Warszawa.
- Z – *Lo Zingarelli minore. Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli* (1994). Red. N. Zingarelli. Wyd. 12. Zanichelli. Bologna.

Literatura

- Apresjan J. D. (2000): *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*. Przekł. Z. Kozłowska, A. Markowski. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Bąba S. (1989): *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań.
- Breza E. (1998): *Nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją (chrematoni- my)*. [W:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. Red. E. Rzetelska-Feleszko. Warszawa–Kraków, s. 343–345.
- Dedecius K. (1989): *Sto wierszy polskich w wyborze i tłumaczeniu Karla Dedeciusa*. Kraków.
- Dereń B. (2005): *Pochodne nazw własnych w słowniku i tekście*. Opole.
- Fiedler S. (1999): *Plansprache und Phraseologie*. Frankfurt a. Main.
- Fiedler S. (2007): *English Phraseology*. Tübingen.
- Földes C. (1989): *Onymische Phraseologismen als Objekt des Sprachvergleichs*. [W:] *Europhras 88. Phraséologie Contrastive. Actes du Colloque International Klingenthal – Strasbourg 12–16 mai 1989*. Red. G. Gréciano. Strasbourg, s. 127–140.
- Gajda S. (2004): *Narodowokulturowy składnik znaczenia nazw własnych w aspekcie edukacyj- nym*. [W:] *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*. Red. R. Mrózek. Kato- wice, s. 21–28.
- Jakus-Borkowa E. (2004): *Polskie nazewnictwo kosmiczne*. Opole, s. 199–202.
- Kopczyńska D. (2002): *Metafory nazwiskowe w konstrukcjach z pogranicza frazeologii i składni*. „Poradnik Językowy” z. 6, s. 30–42.
- Kosek I. (2006): *O ortografii w kontekście apelatywizacji*. „Prace Językoznawcze” VII, s. 21–28.
- Kosek I. (2007): *O apelatywizacji nazw własnych we frazeologii*. [W:] *Frazeologia a językowe obrazy świata przelomu wieków*. Red. nauk. W. Chlebda. Opole, s. 495–501.
- Lewicki R. (2000): *Obcość w odbiorze przekładu*. Lublin.
- Mieder W. (1984): *Eulen nach Athen tragen, To carry coals to Newcastle*. „Proverbium”, 1, s. 183–185.
- Moon, R. (1998): *Fixed Expressions and Idioms in English*. Oxford.
- Lewicki R. (2000): *Obcość w odbiorze przekładu*. Lublin.
- The Oxford Companion to the English Language* (1996). Red. T. McArthur. Oxford.
- Palm Ch. (1997): *Phraseologie*. Tübingen.
- Павловская Л. Г. (1998): *Русская фразеология в зеркале латышского языка*. Лиепая.
- Randaccio R. (2006): *Toponomastica allusive: luoghi reali e fantastici nelle locuzioni evocative (nei detti proverbiali, nei lessici e in letteratura)*. *Lessicografia e onomastica. Atti delle Giornate internazionali di Studio Università degli Studi Roma Tre, 16–17 febbraio 2006*. Red. P. D’Achille & E. Cafarelli. Roma, s. 147–158.
- Rechtsiegel E. (1985): *O przekładzie modyfikacji związków frazeologicznych (na materiale języ- kapolskiego i niemieckiego)*. „Poradnik Językowy” z. 6, s. 358–364.
- Sabban A. (2007): *Culture-boundness and problems of cross-cultural phraseology*. [W:] *Phraseo- logie. Phraseology. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. An Interna- tional Handbuch of Contemporary Research*. Red. H. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kühn, N. R. Norrick. T. 1. Berlin–New York, s. 590–605.
- Spagińska-Pruszk A. (2003): *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej*. Gdańsk.

- Szerszunowicz J. (2003): *Humorystyczne parafrazy przysłów w ujęciu translatorycznym*. „Studia Rossica”, T. XIII, s. 297–303.
- Szerszunowicz J. (2006a): *Reinterpretacja komponentów onomastycznych frazeologizmów jako problem translatoryczny (na materiale wybranych języków europejskich)*. [W:] *Wokół polszczyzny dawnej i obecnej*. Red. B. Nowowiejski. Białystok, s. 379–386.
- Szerszunowicz J. (2006b): *Substytucje i redukcje komponentów toponomastycznych w translacji idiomów (na przykładzie tłumaczenia idiomów włoskich na język polski)*. „Białostockie Archiwum Językowe” nr 6, s. 153–161.
- Szerszunowicz J. (2006c): *Pseudo-equivalents in English, Italian and Polish Faunal Phraseology*. [W:] *Proceedings XII EURALEX International Congress. Atti del XII Congresso Internazionale di Lessicografia, Torino 6–9 settembre 2006*. Red. E. Corino, C. Marelllo, C. Onesti. T. II. Alessandria, s. 1055–1060.
- Szerszunowicz J. (2007): *Metafory onomastyczne w konstrukcjach z pogranicza frazeologii i składni jako problem translatoryczny*. [W:] *Kultura, literatura sztuka w edukacji językowej w świetle badań empirycznych*. Red. J. Kida. Rzeszów, s. 253–259.
- Tabarcea C. (1986): *Romanian Parallels to the Proverbial Expressions „To Carry Owls to Athens”*. „Proverbiu” nr 3, s. 243–252.
- Taylor Ch. (1998): *Language to Language. A practical and theoretical guide for Italian/English translators*. Cambridge.
- Teliya V., Bragina N., Oparina E., Sandomirskaya I. (2001): *Phraseology as a Language of Culture: Its Role in the Representation of a Cultural Mentality*. [W:] *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*. Red. A. P. Cowie, Oxford University Press, Oxford, s. 55–75.
- Vidović-Bolt I., Szerszunowicz J. (2008): *On the Croatian Toponymic Phraseological Units and Their Polish Equivalents*. [W:] *Edukacja dla przyszłości*. Red. J.F. Nosowicz, J. Gorbacz-Pazera. T. V. Białystok, s. 135–146.
- Williams F. (1986): *Eulen nach Athen tragen: Versions from Ireland*. „Proverbiu” 3, s. 253–256.
- Zakrzewski P. (2002): *W sprawie definicji idiomu*. „Folia Linguistica” nr 42, s. 19–23.
- Zaręba L. (1996a): *Frazeologia antropomiczna związana z kulturą i tradycją narodową. Polsko-francuskie i francusko-polskie studium porównawcze*. „Poradnik Językowy” z. 1, s. 30–41.
- Zaręba L. (1996b): *Frazeologia toponomastyczna związana z kulturą i tradycją narodową (polsko-francuskie i francusko-polskie studium porównawcze)*. „Poradnik Językowy” z. 2, s. 40–49.

Summary

The paper discusses connotations of proper names from the point of view of their phraseocreative potential in a confrontative perspective. The following kinds of units containing deonymic components are discussed: units registered in phraseographic works, units from the border of phraseology and syntax, occasional units; paraphrased units. The focal issue is cross-linguistic equivalents of the units at issue, discussed and exemplified in the paper. The conclusion is that the equivalence relies heavily of the connotations of a given proper noun and the existence or lack of a given unit or model in the target language.